

Sygn. akt IV CSK 119/15

POSTANOWIENIE

Dnia 16 grudnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z siedzibą w W. Oddziału w B.

przy uczestnictwie A. J. i E.J.

o wpis,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 16 grudnia 2015 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w B.

z dnia 5 listopada 2014 r.,

**uchyła zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w B. do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w B. oddalił apelację od postanowienia Sądu Rejonowego w B., którym oddalono wniosek Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z siedzibą w W. o wpis hipoteki przymusowej w kwocie 10.710,31 zł w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości stanowiącej własność uczestników.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że wnioskodawca do wniosku dołączył decyzję stwierdzającą, że uczestnik A. J. jest dłużnikiem i określającą stan jego należności z tytułu zaległych składek oraz decyzję wskazującą w części wstępnej uczestniczkę E. J. i stwierdzającą fakt zadłużenia i stan należności w stosunku do uczestnika. Część orzekająca decyzji skierowanej do uczestniczki nie zawiera żadnego rozstrzygnięcia względem niej, a jedynie w uzasadnieniu wskazano na odpowiedzialność osób pozostających w związku małżeńskim z majątku osobistego płatnika i z majątku wspólnego płatnika i jego małżonka. Podstawą wpisu hipoteki przymusowej na rzecz ZUS na podstawie doręczonej decyzji jest art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (j. t. Dz. U. z 2013 r., poz. 1442 ze zm.; dalej u.s.u.s.), zaś z uwagi na treść art. 26 ust. 3a pkt 3, 3c i 4 u.s.u.s. oraz art. 27c ustawy z dnia 27 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (j.t. Dz. U z 2012 r., poz. 1015 ze zm.; dalej u.p.e.a.) podstawą tą jest tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko obojgu małżonkom. Obie decyzje dotyczą zaległości uczestnika i fakt doręczenia jednej z nich uczestniczce nie sprawia, że istnieją podstawy do dokonania wpisu hipoteki. Sąd ten odwołał się do art. 109 ust. 1 i 110 u.k.w.h. i postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2013 r. I CSK 433/12 (OSNC-ZD z 2014 r., nr 1, poz. 20), stwierdzających, że hipoteka może być wpisana na podstawie dokumentu, który jest wystawiony przeciwko wszystkim osobom wpisanym jako właściciele nieruchomości, co odnosi się nie tylko do tytułu wykonawczego ale też do nieostatecznej decyzji ZUS. Podniósł także, iż w myśl art. 29 § 1 ustawy z dnia 29.VIII.1997 r. Ordynacja podatkowa (j.t. Dz.U. z 2015 r., poz. 613; dalej Ordynacja) w zw. z art. 31 u.s.u.s. małżonek płatnika nie jest zobowiązany do uiszczania należnych składek ale odpowiada z majątku wspólnego, co polega na znoszeniu egzekucji z tego majątku.

W rezultacie uznał, że tylko administracyjny tytuł wykonawczy wydany na oboje małżonków może stanowić podstawę wpisu hipoteki przymusowej na rzecz wnioskodawcy.

Sąd drugiej instancji podzielił to stanowisko i wskazał, że skoro decyzja wydana w stosunku do uczestniczki nie zawiera w sentencji odniesienia do jej odpowiedzialności, to nie można uznać jej za decyzję wydaną w stosunku do niej. Powołał pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w postanowieniu z dnia 24 października 2013 r., IV CSK 7/13 (nie publ.), zgodnie z którym hipoteka przymusowa może zostać wpisana na podstawie dokumentu wystawionego przeciwko wszystkim osobom wpisanym w księdze wieczystej i stwierdził, że odnosi się to nie tylko do tytułu wykonawczego ale też do nieostatecznej decyzji. Podkreślił, że prowadzenie egzekucji administracyjnej wymaga wystawienia administracyjnego tytułu wykonawczego także przeciwko małżonkowi, który to pogląd wywiódł z analizy art. 27 c u.p.e.a. w zw. z art. 29 § 1, 26 i 1a pkt 20 Ordynacji. W konsekwencji nie podzielił więc stanowiska, że art. 26 ust. 3, 3a pkt 2 u.s.u.s. wyraża zasadę odpowiedzialności majątkiem wspólnym za należności składkowe i uznał, że uprawnienie wierzyciela o charakterze materialnoprawnym nie oznacza zwolnienia go od zachowania trybu postępowania służącego zaspokojeniu, czyli uzyskania - w rozpoznawanym przypadku - administracyjnego tytułu wykonawczego.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzucił naruszenie przez błędną wykładnię art. 110 u.k.w.h. w zw. z art. 26 ust. 3 i 3a pkt 2 u.s.u.s. oraz naruszenie art. 107 § 1 k.p.a., art. 28 i 40 k.p.a. w zw. z art. 123 u.s.u.s. oraz art. 29 § 1 Ordynacji w zw. z art. 31 u.s.u.s.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Od wejścia w życie z dniem 20 lutego 2011 r. ustawy z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 131, poz. 1075; dalej ustawa nowelizująca) nastąpiła istotna zmiana ustawy o księgach wieczystych i hipotece (dalej u.k.w.h.)

polegająca na zniesieniu podziału na hipotekę zwykłą i kaucyjną oraz wprowadzeniu jednej hipoteki opartej na konstrukcji dotychczasowej hipoteki kaucyjnej. Poprzednio prawo ubezpieczeń społecznych i prawo podatkowe przewidywały nieostateczną decyzję administracyjną jako podstawę wpisu hipoteki przymusowej kaucyjnej (art. 26 ust. 3, ust. 3a pkt 2 i ust. 4 u.s.u.s., art. 29 § 1 Ordynacji w zw. z 31 u.s.u.s. i art. 105 u.k.w.h. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 20 lutego 2012 r.) oraz administracyjny tytuł wykonawczy jako podstawę wpisu hipoteki przymusowej zwykłej (art. 35 § 2 Ordynacji i art. 109 ust. 1 u.k.w.h.). Obecnie zarówno wierzytelności objęte tytułem wykonawczym, jak i wierzytelności określone nieostateczną decyzją administracyjną podlegają zabezpieczeniu jedną hipoteką przymusową.

W stanie prawnym obowiązującym przed nowelizacją rozbieżności stanowisk co do podstawy wpisu na rzecz ZUS hipoteki przymusowej kaucyjnej i zwykłej do księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka usunęła uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04 (OSNC z 2005 r., nr 3, poz. 43). Sąd Najwyższy orzekł, że w takim wypadku doręczona dłużnikowi nieostateczna decyzja ZUS, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, stanowi podstawę wpisu w księdze wieczystej hipoteki przymusowej kaucyjnej, zaś administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony na oboje małżonków stanowi podstawę wpisu hipoteki przymusowej zwykłej.

Po nowelizacji u.k.w.h., w powoływanym przez Sądy obu instancji postanowieniu z dnia 9 stycznia 2012 r., III CSK 69/12 (OSNC z 2013 r., Nr 7 - 8, poz. 93, OSP z 2013 r. nr 12, poz. 124, M. Prawn. z 2013 r., nr 19, poz. 1043) Sąd Najwyższy odstąpił od stanowiska prezentowanego w powyższej uchwale stwierdzając, że decyzja ZUS, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, doręczona jedynie dłużnikowi po zmianie u.k.w.h. z dnia 20 lutego 2011 r., nie stanowi podstawy wpisu w księdze wieczystej hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka. Wyraził również pogląd, że podstawę wpisu tej hipoteki ustanawianej w celu zabezpieczenia wierzytelności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu

składek, ustalonych nieostateczną decyzją, może stanowić tylko administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony na podstawie art. 27 c u.p.e.a.

Zagadnienie to było także przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego w postanowieniach z dnia 17 kwietnia 2013 r., I CSK 433/12, z dnia 24 października 2013 r., IV CSK 7/13 i z dnia 7 listopada 2013 r., V CSK 547/12 (nie publ.), w których stwierdził, że w obecnym stanie prawnym hipoteka przymusowa może zostać wpisana na podstawie dokumentu, który jest wystawiony przeciwko wszystkim osobom wpisanym w księdze wieczystej jako właściciele nieruchomości, przy czym dokumentem tym jest nie tylko tytuł wykonawczy ale też nieostateczna decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca istnienie należności z tytułu składek i jej wysokość, wydana w stosunku do dłużnika i jego małżonka.

Rozbieżności w poglądach judykatury zostały ostatecznie rozstrzygnięte uchwałą siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2014 r., III CZP 28/14 (OSNC z 2015 r., nr 2, poz. 14, Biul. SN z 2014 r., nr 10, poz. 6, KSAG z 2014 r., nr 4, poz. 64), którą orzeczono, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ustalająca wysokość należności z tytułu składek może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka tylko wtedy, gdy została doręczona obojgu małżonkom.

Sąd Najwyższy stwierdził, że zgodnie z art. 26 ust. 3 u.s.u.s. podstawą wpisu hipoteki przymusowej jest doręczona decyzja, zaś artykuł 26 ust. 3a pkt 2 u.s.u.s. reguluje ustanowienie hipoteki na nieruchomości należącej do majątku wspólnego i chociaż nie wskazuje podstawy wpisu hipoteki, to odesłanie zawarte w ustępie 3 włączające ust. 3a i 3b do treści ustępu 3 pozwala na przyjęcie, że hipotekę przymusową na tych nieruchomościach można ustanowić na podstawie doręczonej decyzji. Art. 28 i 40 k.p.a., na podstawie odesłania z art. 123 u.s.u.s., określają natomiast komu należy decyzję doręczyć w postępowaniu przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych - stronie, czyli temu, czyjego interesu prawnego dotyczy postępowanie, a więc też małżonkowi dłużnika. Ponadto konsekwencje zniesienia podziału hipoteki nie uzasadniają poglądu, że po zmianie stanu prawnego podstawą wpisu hipoteki przymusowej może być tylko administracyjny tytuł

wykonawczy. Nie została bowiem uchylona możliwość ustanowienia hipoteki przymusowej na podstawie 26 ust. 3 i 3a pkt 2 u.s.u.s., skoro dopuszczalność jej ustanowienia na tej podstawie zarówno w poprzednim stanie prawnym jak i obecnie nie zależy od charakteru hipoteki. Wyjaśnił również, że przeciwko pogładowi traktującemu hipotekę przymusową jako szczególny środek egzekucyjny w szerokim znaczeniu przemawia to, że występuje ona jako środek zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności a wpis odbywa się na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego regulujących postępowanie wieczystoksięgowe; ustanowienie hipoteki nie jest ani sposobem ani rodzajem egzekucji, bo skutkiem nie jest wyegzekwowanie roszczenia lecz zabezpieczenie wykonania zobowiązania. Hipoteka przymusowa jest środkiem zabezpieczenia wierzytelności a postępowanie o jej ustanowienie jest postępowaniem rozpoznawczym nie mającym odniesień do postępowania egzekucyjnego. Tożsamy pogląd wyraził też Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 21 sierpnia 2013 r., II CSK 17/13 (OSNC z 2013 r., nr 5, poz. 50).

Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie podziela pogląd wyrażony w wyżej omówionej uchwale.

Zgodnie z art. 110 ust. 3 u.k.w.h. podstawą wpisu hipoteki przymusowej jest także decyzja administracyjna, o ile przepisy szczególne tak stanowią, chociażby decyzja nie była ostateczna. Przepisem szczególnym jest art. 26 ust. 3 u.s.u.s., który stanowi, że dla zabezpieczenia należności z tytułu składek Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych przysługuje hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika, a podstawą jej ustanowienia jest doręczona decyzja o określeniu wysokości należności z tytułu składek, o odpowiedzialności osoby trzeciej lub o odpowiedzialności następcy prawnego. Poprzez odesłanie do art. 3a ustęp trzeci ma zastosowanie także wówczas, gdy przedmiotem hipoteki jest nieruchomość stanowiąca przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka. Konsekwencją tych uregulowań jest prawo uczestniczenia przez małżonka w postępowaniu administracyjnym dotyczącym zaległości dłużnika z tytułu składek (art. 28 i 40 k.p.a. w zw. z art. 123 u.s.u.s.) oraz obowiązek doręczenia małżonkowi dłużnika decyzji stanowiącej podstawę ustanowienia hipoteki przymusowej, a więc decyzji o określeniu wysokości należności dłużnika

z tytułu składek (art. 26 ust. 3 u.s.u.s.). Skoro podstawą wpisu jest ta decyzja, to wymóg przedstawienia tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom albo wymóg decyzji stwierdzającej w sentencji odpowiedzialność współmałżonka jest wymogiem pozaustawowym i nie może stanowić podstawy odmowy wpisu. Umknęło uwadze Sądu drugiej instancji, że na etapie wydania powyższej decyzji i wpisu hipoteki przymusowej nie można mówić o odpowiedzialności małżonka za zaległości składkowe dłużnika, skoro małżonek za te długi nie odpowiada i nie jest zobowiązany do ich zapłaty, a jedynie jest - po ustanowieniu hipoteki - zobowiązany do znoszenia zabezpieczenia tej wierzytelności na majątku wspólnym. Dopiero na etapie egzekucji wierzyciel zmierzając do przymusowego wyegzekwowania należności składkowych będzie zobowiązany do uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom (art. 29 ust. 1 Ordynacji w zw. z art. 31 u.s.u.s. i art. 27 u.p.e.a.). To wyklucza wydanie decyzji stwierdzającej istnienie należności w stosunku do małżonka dłużnika lub jego odpowiedzialności, tym bardziej że w postępowaniu administracyjnym postępowanie prowadzone w jednej sprawie kończy się zawsze wydaniem jednej decyzji, niezależnie od tego czy występuje w nim jedna strona czy zachodzi wielość stron. Trudno więc określić, jaka zdaniem Sądu drugiej instancji powinna być treść decyzji „wydanej przeciwko uczestniczce”. Treść decyzji, która ma być doręczona małżonkowi dłużnika, stanowiącej podstawę wpisu hipoteki przymusowej zabezpieczającej należności z tytułu składek należnych Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka, określa art. 26 ust. 3 zd. 2 u.s.u.s. - określenie wysokości należności z tytułu składek.

W tej sprawie uczestniczka była stroną postępowania administracyjnego, bo była powiadomiona o jego wszczęciu i doręczono jej decyzję. W treści decyzji, skierowanej do niej imiennie, stwierdzono, że jej małżonek jest dłużnikiem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie zdrowotne, społeczne i Fundusz Pracy i szczegółowo wskazano wysokość zadłużenia. Treść decyzji wyczerpuje zatem wymagania, które ustawodawca zawarł w art. 26 ust. 3 zd. 2 u.s.u.s. Uczestniczka została poinformowana w uzasadnieniu decyzji o podstawie prawnej wpisu hipoteki do księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego

małżonka, jak również o treści art. 29 Ordynacji, dalszym ewentualnym postępowaniu egzekucyjnym oraz sposobie i terminie wniesienia odwołania. Nie zostały więc w żaden sposób naruszone prawa uczestniczki do obrony w postępowaniu administracyjnym, bo w tym postępowaniu mogła podnosić argumenty wyłączające dopuszczalność wpisu hipoteki na przedmiotowej nieruchomości.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. i art. 108 § 1 k.p.c.

eb